

'31x'23). *Navàs* poble llenguadocià uns 20-30 k. ONO. de Montpeller, avui agre. a Gignac, i ja anomenat «villa de *Navas*» en doc. de 1162 (*Hist. Lgd. v*, 126), junt amb altres pobles de la zona Lodeva-Montagnac-Pezenàs. *Nabàs* mun. de llengua gascona, situat 7 k. a l'O. de *Navarrenx*, i a 3 k. dela frontera ling. del basc, que ja consta com *Navars* en el S. XI, però *Navàs* l'a. 1376, *Nabàs* 1542 (P. Raymond, *Di. To. BPyr*. Es veu que està en relació i contrast amb *Navarrenx*, que tindria un sentit com 'tirant a navarres' (NAVARR-INGOS), mentre que els de l'altre poble, més fronterer, ja els coneixien com 'vers navarresos', essent en el límit mateix de la Be-Navarra francesa.

NAVARRI nom de diversos llocs de l'Alta Ribagorça. Vaig recollir: Font de *nabáñ* a Bonansa en l'enq. de 1957 (XIX, 129): ja Alcover i Moll anotaven a Bonansa casa *Nabarri* (1921, *BDLC XII*, 182) ¹; i de les enqs. d'aquell any, tinc: «prat de *nabáñ*», a Noals (XIX, 131) i a Montanui (que és 7 k. NE de Bonansa, i 4 a l'E. de Noals, però separat d'ells per la serra d'entre la N. Ribagorçana i el riu de Castanesa) també vaig oïr *nabáñ*, si bé deien que era el nom del propietari del terreny de «la Central de Montanui, el qual és de Bonansa» i que d'altres en diuen *lo Prat de Mossén Pedro* (XIX, 158.7): en fi «*Navarri* te. de Malpàs» (que és 12 k. a l'E. de Bonansa (*E.T.C. I*, 109); i sobretot la important pda. *nabáñ*, de Campo, on vaig fer enq. el 1965, (XLVII, 60ss), ja en domini de ll. cast., a la vall de l'Ésera, 15 k. OSO. de Bonansa) (*E. T. C. I*, 145. 147, i mapa p. 152A).

I és que, segons un arcaic doc. del *Cart.* de Lavaix, sembla que *Anabarri* era o s'havia usat com a nom de tota una vasta extensió de vall, coincidint, almenys en part amb la conca de l'Ésera, inferior a la vall de Benasc, cap al *Ru* i el seu congost; i, segons sembla, d'aquest en avall (que és on es troba Campo).

És un doc. atribuït a fi S. XI: «infra valle de *Anabarri*, qui est secus flumen qui vocatur *Hesera*, villa vocata *Helaruni*» (*Cart. Lavaix*, v, p. 49), encara que SerranoS. (*N.H.Rbga.*, p.118) i Puig Ferrater el tenen per fals, això es refereix sobretot a la data i al nom d'un comte, interpolat, però la resta del text (supra, art. *Ésera*) té toponímia autèntica; i per tant es deu poder datar del S. XIII, que és quan es feren els falsos de Lavaix, escrits per monjos del país que el coneixien bé i hi posaven NLL ben autèntics.

Si, doncs, *Navarri* (la *a-* és una aglutinació evident, que s'explica per si sola) fou nom d'aquesta ampla zona des de l'Ésera fins a Bonansa i contorn, és natural que avui, antiquat com a nom de comarqueta, hagi quedat com denominació d'una sèrie de punts esparsos ací i allà, dins el seu àmbit. Una variant *labáñ*, de què tinc nota, forma part dels casos de *n/l-* en noms bascos, veg. Mitxelena *Misc. Martinet I*, 151, i els que he indicat a l'art. *Nestui*.

NAVARRUI te. de Malpàs és un dels casos evidents del freqüentíssim sufix ibero-basc -*ōi* addicionat a una arrel d'aquesta família, dels quals en *E. T. C. II* (nota a pp. 62 i 63), dono llista més completa que Mz. Pi. i Rohlfs, i judici lingüístic, ben ponderat, decantant-me més cap al de Mz. Pi. que al de Rohlfs (superat ja com anacrònic l'assaig de Caro Baroja, V. art. *Benavarri* supra); els noms en -*ōi*, a la zona fronterera o aragonesa, prenen la forma en -(g)üé: *Villargüé Batargüé*, *Anyué*, i també n'hi ha alguns en -*kyé* (*Llarqüé*), que semblaria ser variant de -*güé*, potser merament fonètica: així a la p. 63 poso junts *Navarrui* i *Nabarkué*, recollit per mi a Bonansa en l'enq. de 1957 (*E. T. C. I*, 111). ²

NAVARRÉS, poble valencià xurro, 8 k. al N. d'Énguera i 10 a l'O. d'Alberic, a l'eixida de la vall coneguda per «la Canal de Navarrés», que provinent d'Anna, desemboca al Xúquer per la dr., poc més amunt de la frontera lingüística. *Pron. navarres* en els pobles de llengua nostra (Castelló de la Rib., Càrcer etc. XXXI, 123.16.147.5) i «kanal de id». (XXXI, 12); és interessant per a la consciència nacional l'observació que em feren a Càrcer: «a tots els de la Canal de Navarrés els diem 'un castellà'» (XXXI, 147.55) que l'inf. tractava d'explicar perquè depenien del Castell de Chinchilla (prov. Albacete); i altres digueren despectivament que els de la Canal «parlen com poden»: amb mostra indirecta de l'orgull del poble valencià per l'ús i domini de la llengua nostra.

Atenint-nos ací a l'origen i a l'explicació històrico-etimològica, tenim que ja figura *Navarres* en el *Rept.*, entre les dependències del terme de Xàtiva, junt amb una alqueria *Canal* (Bof. p. 345), i junt amb *Biniforaix*; i en altres passatges: pp. 412, 426, 429, 492; 1258: *Navarres* (Mtz. Fdo., *Doc. Val.ACA*, ⁹ 133).

ETIMOLOGIA: A penes es pot dubtar que vindria de CANALIS NAVARRENSIS i VILLA NAVARRENSIS, deixant tàctic el substantiu, com a llocs poblats per navarresos; però com que en la vida quotidiana era més freqüent el nom del poble *Navarres*, després, en denominar la vall, s'ha refet afegint-hi «de»: *Canal de Navarres*.

Altres. *Els Navarelos*, pda. del mun. d'Alacant, pron. «ez *navarēos*» (XXXVI, 125.5), degué ser un antic ètnic de pobladors, diminutiu afectiu, format a la manera del port. i gall. *Vasconcelos*, cast. NL *Basconillos*, it. *romagnolo*, *tarentello*, *chiozzotto*, *badiotto*, *candiotto* etc. Format en mossàrab i transmès per l'àrab, que hi simplificà la -RR-, en adaptació a les seves estructures.

No ens cal entrar ací en la qüestió de l'etim. remota del basc *naba(r)* que planteja Terrado en l'art. *Benavarri*, vingui o no d'un adj. apel·latiu ('brillant' aproximadament), car això és només en última instància: així com així ací partim de l'ètnic.